

Pårørendestrategi

Gjesdal kommune

Vedtatt 27.11.18

1 INNLEDNING	3
2 PLANPROSESS	3
2.1 FORANKRING I ORGANISASJONEN	3
2.2 PLANPROSESS	3
2.3 SAMMENHENG MED ANDRE STRATEGISKE PLANER	4
2.4 VEDTAKSFORM	4
2.5 INVOLVERING AV ORGANISASJON	4
2.6 ANSVAR OG OPPFØLGING AV STRATEGIEN	4
3. KOMMUNENS PLIKTER	5
3.1 VEDTATTE FØRINGER OG PLANER SOM HAR BETYDNING FOR PÅRØRENDESTRATEGIEN	5
3.2 SPESIELLE FORHOLD I KOMMUNEN	5
3.3 SPESIELLE SATSNINGSOMRÅDER I KOMMUNEN	6
4 MÅL, STRATEGIER OG TILTAK	7
5 IDENTIFISERE PÅRØRENDE	9
5.1 DEFINISJON AV GRUPPER	10
5.2 AVGRENSNING OG SPESIFISERING AV SPESIELLE FORHOLD	10
5.3 JOURNALFØRING	10
6 PÅRØRENDEINVOLVERING	11
6.1 HVORDAN INVOLVERE PÅRØRENDE PÅ SYSTEMNIVÅ	11
GJESDAL KOMMUNE BENYTTET I DAG BLANT ANNET FØLGENDE VIRKEMIDLER FOR INVOLVERING AV PÅRØRENDE	11
6.2 MEDVIRKNINGSPROSESSER PÅ INDIVID NIVÅ.	11
I GJESDAL FINNES DET FØLGENDE TILTAK FOR MEDVIRKNING FRA PÅRØRENDE	11
7 IVARETA BARN OG UNGE	12
RESSURSPERSONER FOR BARN SOM PÅRØRENDE I ULIKE AVDELINGER HAR ET TYDELIG BARNEPERSPEKTIV, SYNLIGGJØR OG FREMMER BARNES BESTE. RESSURSPERSONEN HAR ET SPESIELT ANSVAR FOR AT BARN SOM ER PÅRØRENDE FANGES OPP, TILBYS INFORMASJON OG GIS NØDVENDIG OPPFØLGING.	12
7.1 SPESIELLE FORHOLD	12
7.2 RUTINER OG TILGJENGELIGE TILBUD/TJENESTER	13
8 STØTTE TIL FAMILIE OG ANDRE	13

8.1 RUTINER OG TILGJENGELIGE TILBUD/TJENESTER	13
9 ETISKE DILEMMA	14
9.1 RUTINER OG TILTAK I DAG	14
10 INTERN KOMPETANSEHEVING	14
10.1 I GJESDAL KOMMUNE FINNES FØLGENDE RUTINER/TILTAK	15

1 Innledning

Alle innbyggere i Gjesdal kommune er eller vil i løpet av livet være pårørende. Som pårørende er vi en viktig ressurs for den vi er pårørende for, og i samfunnet som helhet. Gjesdal kommune skal legge til rette for at innbyggerne opplever livskvalitet og mestring i den hverdagen den enkelte står i.

Å være pårørende kan i perioder være krevende. Gjennom utarbeiding og implementering av pårørendestrategien ønsker Gjesdal kommune å skape en felles retning i pårørendearbeidet. Vi ønsker å fremme den enkelte pårørende sin mulighet til å mestre hverdagen. Strategien skal også bidra til økt kompetanse til medarbeidere som daglig møter pårørende.

Pårørendestrategien utarbeides og vedtas første gang desember 2018. Strategien er forpliktende for ansatte i Gjesdal kommune, og gir en oversikt over hva man som pårørende kan forvente seg.

Innholdet i strategien bygger på anbefalinger i [Pårørendeveilederen](#). Det vil bli utarbeidet en forenklet og brukervennlig utgave som skal publiseres på hjemmesiden innen utgangen av januar 2019.

2 Planprosess

2.1 Forankring i organisasjonen

I Gjesdal kommune er pårørendestrategien forankret i rådmannens lederteam ved kommunalsjef helse og velferd.

2.2 Planprosess

Pårørende strategien er utarbeidet av en tverrfaglig arbeidsgruppe bestående av ledere og medarbeidere som representerer alle tjenester i Helse og velferd, samt oppvekstkoordinator som har spesielt ansvar inn mot barn og unge i tjenesteområdet Oppvekst.

Pårørendestrategien er utarbeidet med veiledning fra Pårørendesenteret. To representanter fra Senior- og brukerråd (SBR) var med på workshop. Strategien vil bli behandlet i SBR, og SBR vil gi tilbakemelding på den forenkla utgaven før publisering.

Organisering arbeidet Pårørendestrategi – Vedlegg.

2.3 Sammenheng med andre strategiske planer

Pårørendestrategien må ses i sammenheng med følgende kommunale planer:

- ✓ Kommuneplan 2018 -2030, vedtas våren 2019
- ✓ Budsjett- og økonomiplan 2018 – 2021 (rulleres årlig)
- ✓ Helhetlig oppvekstplan, vedtas januar 2019
- ✓ Handlingsplan mot vold i nære relasjoner, 2017 – 2020
- ✓ Ruspolitisk handlingsplan, 2017 – 2021
- ✓ Boligpolitisk plan – vedtas våren 2019
- ✓ Strategisk handlingsplan for eldreomsorgen, vedtas våren 2019
- ✓ Handlingsplan for rehabilitering, utarbeides i 2019

2.4 Vedtaksform

Strategien behandles i Utvalg for levekår og Senior- og brukerrådet.

2.5 Involvering av organisasjon

I denne planprosessen har det vært en workshop med deltakere fra SBR og ledere fra ulike fagområder i kommunen.

2.6 Ansvar og oppfølging av strategien

Strategien revideres årlig. Ansvarlig for revidering er kommunalsjef Helse og velferd.

3. Kommunens plikter

Ansatte i kommunen plikter å ivareta pårørende. I henhold til Pårørendeveilederen skal kommunen ha systemer som tilrettelegger for god informasjon og dialog med pårørende. Dette kapittelet i strategien er knyttet opp mot [Veilederens kapittel 1](#).

3.1 Vedtatte føringer og planer som har betydning for pårørendestrategien

Sentrale føringer

Helsepersonell bør kontinuerlig observere, kartlegge og evaluere pårørende sitt behov for avlastning. Kommunen har ansvar for å sikre at helsepersonell har nødvendig kompetanse for å møte pårørende og deres behov, jf. veilederen kapittel 1.

Ansatte plikter å ivareta pårørende. I henhold til [Pårørendeveilederen](#) skal kommunen ha systemer som tilrettelegger for god informasjon og dialog med pårørende. Pårørende med særlig tyngende omsorgsarbeid har rett til veiledning og opplæring. De kan også ha rett på ulike avlastningstiltak fra kommunen.

«Dersom pasienten eller brukeren samtykker til det eller forholdene tilsier det, skal pasientens eller brukerens nærmeste pårørende ha informasjon om pasientens eller brukerens helsetilstand og den helsehjelp som ytes»

[Pasient- og brukerrettighetsloven § 3-3](#)

«Til personer med særlig tyngende omsorgsarbeid skal kommunen tilby nødvendig pårørendestøtte blant annet i form av:

1. *Opplæring og veiledning*
2. *Avlastningstiltak*
3. *Omsorgsstønad»*

[HOL § 3-6](#)

3.2 Spesielle forhold i kommunen

Gjesdal har en ung befolkning. Vi har hatt en sterk vekst i aldersgruppa 0-5 år, men vil i neste 10 års periode få en vekst i innbyggere i skolealder og sterk vekst blant eldre. Barn og unge er et viktig satsingsområde i Gjesdal kommune, og det skal vise igjen i

pårørendestrategien. Folkehelseprofil, Ungdata,- og elevundersøkelser viser at det for de fleste er godt å vokse opp i Gjesdal. Ifølge Ungdata 2016 er psykiske helseplager den største utfordringen for ungdom på 8.-10. trinn. Det er 15% som har et deprimert stemningsleie (Norge:12%), og 20% opplever ensomhet (N:18%). I det videre arbeidet er godt lokalmiljø, vennskap, trivsel på skolen, god psykisk helse, rusforebygging og deltakelse i fritidsaktiviteter viktig. Barn og unge som pårørende er en viktig målgruppe.

3.3 Spesielle satsningsområder i kommunen

Spesielle satsingsområder i kommuneplanen

Gjesdal kommune har tidlig innsats og Smart Gjesdal som to grunnleggende strategier for tjeneste- og samfunnsutvikling. De to strategiene skal ligge til grunn for måten vi tenker, prioriterer og handler på.

Tidlig innsats innebærer å forebygge, identifisere og gripe inn så tidlig som mulig for å unngå at utfordringer utvikler seg.

Smart Gjesdal bygger på visjonen "Nysgjerrig på en bedre framtid". Dette betyr at vi skal skape et enda mer attraktivt og bærekraftig lokalsamfunn i Gjesdal gjennom å:

- Ta i bruk ny teknologi som forenkler og forbedrer måten vi løser oppgavene våre på
- Invitere alle i Gjesdal til å være med på å tenke nytt
- Samarbeide med andre kommuner, næringsliv og forskningsmiljøer

Attraktive lokalsamfunn

Vi ønsker å utvikle attraktive lokalsamfunn med god helse og livskvalitet for alle. Sentralt i denne utviklingen er:

- ✓ Satsing på barn og unge
- ✓ Samskaping – innbyggerne som aktive medskapere av gode tjenester
- ✓ Samfunn som legger til rette for at den enkelte skal oppleve helse og livskvalitet gjennom mestring av egen hverdag

4 Mål, strategier og tiltak

Gjesdal kommune har mål om å være en organisasjon som utvikler arbeidet sitt gjennom kontinuerlig forbedring. Pårørendestrategien for Gjesdal kommune utarbeides og vedtas første gang desember 2018. Pårørendestrategien skal revideres årlig med fokus på forbedring og utvikling av arbeidet.

Mål med pårørendearbeidet:

1. Innbyggere skal oppleve livskvalitet og mestring i hverdagen den enkelte står i.
2. Øke kompetansen til ansatte i Gjesdal kommune som møter pårørende.

Strategier:

1. Lett tilgjengelig informasjon til pårørende i ulike livssituasjoner.
2. Samarbeid og samskaping for å utvikle pårørendetilbudet.
3. Gode rutiner for involvering og oppfølging av pårørende.
4. Barn som pårørende er et prioritert utviklingsområde.
5. Kontinuerlig kompetanseutvikling.

Tiltak i henhold til de 5 strategiene:

Lett tilgjengelig informasjon til pårørende i ulike livssituasjoner			
	Tiltak	Ansvar	Frist
1	Vedta pårørendestrategi for Gjesdal kommune	Utvalg for levekår Senior- og brukerrådet	Utgangen av 2018
2	Publisere brukervennlig versjon av pårørendestrategien på kommunens hjemmeside	Virksomhetsleder forebygging og mestring	Utgangen av januar 2019
3	Opprette ressursperson for pårørendearbeid i den enkelte avdeling i Helse og velferd. Oppgaver og rolle til ressursperson for pårørendearbeid avklares	Avdelingsledere	Utgangen av april 2019

Samarbeid og samskaping for å utvikle pårørendetilbudet			
	Tiltak	Ansvar	Frist
4	Utarbeide oversikt over samarbeidspartnere som kan bidra til kompetanseheving av personell, og har tilbud til pårørende	Avdelingsledere Helse og velferd	Utgangen av 2018
5	Bruke samarbeidspartnere aktivt inn i kompetanseheving av personell og henvisning av pårørende til aktuelle tilbud	Avdelingsledere	Fortløpende 2019
Gode rutiner for involvering og oppfølging av pårørende			
	Tiltak	Ansvar	Frist
6	Informasjon til alle medarbeidere i Helse og velferd om Pårørendestrategien og hvordan den påvirker arbeidet i egen avdeling	Avdelingsledere i Helse og velferd	Innen utgangen av februar 2019
7	Gjennomgang av pårørendearbeid og forbedring av systemer i hver enkelt avdeling, i tråd med Pårørendestrategien	Avdelingsledere i Helse og velferd og Oppvekst	Årlig
8	Vurdere bruk av sjekklister for pårørendearbeid i utvalgte avdelinger	Kommunalsjef Helse og velferd	Innen utgangen av april 2019
9	Opprette pårørende- og brukerråd på Solås Bo- og rehabiliteringssenter og Ålgård Bo- og aktivitetssenter.	Virksomhetsleder Helse, bo og hjemmetjenester	Innen utgangen av 2019
Barn som pårørende er et prioritert utviklingsområde			
	Tiltak	Ansvar	Frist
10	Implementere rutinen for barn som pårørende i hele kommunen	Kommunalsjefer	Innen utgangen av 2019
11	Bevisstgjøring og kompetanseheving hos ansatte som kommer i kontakt med foresatte, søsken eller barna det gjelder	Tjenesteområde Oppvekst	Innen utgangen av 2019

12	Videreutvikle ordningen med ressurspersoner for barn som pårørende, og vurdere å oppnevne i barnehager og skoler	Tjenesteområde Oppvekst	Innen utgangen av 2019
13	Barn som pårørende er fokusområde når BTI modellen (Bedre tverrfaglig innsats) gjennomføres i Gjesdal	Tjenesteområde Oppvekst	Innen utgangen av 2019
Kontinuerlig kompetanseutvikling			
	Tiltak	Ansvar	Frist
14	Alle avdelingene i Helse og velferd skal ta i bruk læringsverktøyet, Pårørendeprogrammet	Avdelingsledere i Helse og velferd	Innen utgangen av 2019
15	Hver avdeling i Helse og velferd skal konkretisere tiltak for kompetanseheving og etisk refleksjon i sin virksomhetsplan for 2019*	Avdelingsledere i Helse og velferd	Innen utgangen av 2019

*Digitale ressurser inn i kompetansehevingen skal være førstevalg. Prioritert området for kompetanseutvikling og etisk refleksjon i 2019 er:

- ✓ Opplæring i rutiner og lovverk for hvordan pårørende identifiseres, dokumenteres og journalføres. Hvordan nærmeste pårørende avklares og hvilke rettigheter nærmeste pårørende har.
- ✓ Vurdere implementering av en felles modell for etisk refleksjon.
- ✓ Kurs/ opplæring for ansatte i etisk refleksjon.
- ✓ Etablere arenaer for etisk refleksjon i de avdelinger dette ikke er på plass

5 Identifisere pårørende

Helsepersonell i Gjesdal kommune skal kjenne regelverket for hvordan pårørendearbeidet skal dokumenteres og journalføres. Det vil si:

- ✓ Hvem er nærmeste pårørende?
- ✓ Hvilke rettigheter har nærmeste pårørende?
- ✓ Hva er forskjell på nærmeste pårørende og øvrig familie, venner og annet nettverk?
- ✓ Snakke med bruker om informasjonsdeling med sine pårørende
- ✓ Vurdere pårørendes rett til informasjon uavhengig av samtykke

5.1 Definisjon av grupper

Barn som pårørende:

Helsepersonell skal bidra til å ivareta mindreårige barns behov for informasjon og oppfølging som følge av foreldres eller søskens sykdom, skade eller rusmiddelavhengighet. Barn er også pårørende dersom en forelder eller et søsken dør. Helsepersonell må kartlegge om pasienten har mindreårige barn eller mindreårige søsken

Voksne som pårørende (f.eks ektefelle, partner, søsken, verge):

Helsepersonell skal avklare hvem som har foreldreansvaret når brukeren er under 16 år. Helsetjenesten skal avklare hvem brukeren vil ha som nærmeste pårørende. Brukeren bestemmer selv hvem som er nærmeste pårørende og kan utpeke flere nærmeste pårørende. Han eller hun kan også endre valg av nærmeste pårørende.

5.2 Avgrensning og spesifisering av spesielle forhold

Vi har i forarbeidet til strategien valgt følgende målgrupper:

- ✓ Barn som pårørende.
- ✓ Pårørende til barn og unge med nedsatt funksjonsevne og psykiske helseutfordringer.
- ✓ Pårørende til voksne med nedsatt funksjonsevne, kronisk sykdom og behov for langvarig habilitering/rehabilitering.
- ✓ Pårørende til mennesker med psykisk sykdom og helseutfordringer knyttet til rus.
- ✓ Pårørende til eldre, inklusiv pårørende til brukere med demens.
- ✓ Støtte til pårørende ved livets slutt.

5.3 Journalføring

- ✓ Helsepersonell skal journalføre opplysninger om hvem som er nærmeste pårørende og hvordan vedkommende kan kontaktes. Hvis brukeren ikke har samtykkekompetanse, skal det nedtegnes hvem som medvirker på vegne av brukeren.
- ✓ Helsepersonell skal dokumentere arbeid med mindreårige barn som pårørende til foreldre og søsken i brukerens journal

6 Pårørendeinvolvering

I henhold til [Pårørendeveilederen](#) har helsetjenesten veiledningsplikt. Det innebærer å gi generell informasjon til pårørende, veilede og sette pårørende i kontakt med pasient- og brukerombud.

Helsetjenesten har veiledningsplikt som innebærer at pårørende som henvender seg skal gis generell informasjon. Generell informasjon til pårørende krever ikke samtykke fra brukeren. Når brukeren samtykker til det, er helsepersonell fritatt fra taushetsplikten og kan gi nærmeste pårørende informasjon om brukerens helsetilstand og helsehjelp. Informasjon om brukerens helsetilstand og helsehjelp må gis på en hensynsfull og støttende måte.

6.1 Hvordan involvere pårørende på systemnivå

Gjesdal kommune benytter i dag blant annet følgende virkemidler for involvering av pårørende

- ✓ Medvirkningsverksted i utarbeidelse av planer og tjenestetilbud
- ✓ Brukerundersøkelse til pårørende hvert annet år innenfor: Miljøtjenester, helsestasjon, bofellesskap og institusjon.
- ✓ Senior- og brukerrådet

6.2 Medvirkningsprosesser på individ nivå.

I Gjesdal finnes det følgende tiltak for medvirkning fra pårørende

- ✓ Samarbeidsmøter.
- ✓ Kartleggingssamtaler.
- ✓ Informasjonssamtaler.
- ✓ Pårørendesamtaler.
- ✓ Individuell plan/ansvarsgruppemøter.
- ✓ Nettverksgrupper.
- ✓ Pårørendeskole for pårørende til personer med demens (i samarbeid med Klepp, Time og Hå).
- ✓ Kompetanse- og oppfølgingstiltak for pårørende i samarbeid med interesseorganisasjoner og spesialisthelsetjeneste.
- ✓ Kanaler for informasjonsutveksling med pårørende, bl.a. «Hjemmeperm» i hjemmetjenesten

7 Ivareta barn og unge

Barns som pårørende omhandles i [Veilederens kapittel 4](#).

Barn som pårørende

I Gjesdal regner vi barn som pårørende når foreldre eller søsken er pasienter med psykisk sykdom, rusmiddelavhengighet eller alvorlig somatisk skade eller sykdom. Barn er også pårørende dersom en forelder eller et søsken dør.

Hele familien påvirkes

Sykdom og belastninger påvirker hele familien. Hverdagen endrer seg, og livet er ikke slik det pleier å være. For barn og unge kan dette påvirke tryggheten deres og opplevelsen av å være beskyttet og passet på.

Barn i risiko

Barn og unge som er pårørende har økt risiko for å utvikle vansker, og det er derfor avgjørende å gi nødvendig informasjon og hjelp som har beskyttende effekt. Jevnlig innsats og helhetlig hjelp til barn og familier kan vi bidra til god trivsel, læring og utvikling.

Ansattes ansvar

For å lykkes i arbeidet er det avgjørende at:

- Vi har økt fokus på barn som pårørende i Gjesdal kommune.
- Hver enkelt ansatt er bevisst på egen rolle og tar sitt ansvar.
- Det er lett tilgjengelig informasjon om tilbud som finnes.

Ressurspersoner for barn som pårørende i ulike avdelinger har et tydelig barneperspektiv, synliggjør og fremmer barns beste. Ressurspersonen har et spesielt ansvar for at barn som er pårørende fanges opp, tilbys informasjon og gis nødvendig oppfølging.

7.1 Spesielle forhold

Vi bør være spesielt obs på:

- ✓ Barn av kronisk syke foresatte/søsken.
- ✓ Barn med tilleggsbelastninger på grunn av økonomiske og sosiale forhold.

- ✓ Der det er lite åpenhet i familie/nettverk om sykdom/utfordringer.
- ✓ Barn som har synlige vansker.
- ✓ Tettere oppfølging av barna når foreldrenes sykdom forverres.

7.2 Rutiner og tilgjengelige tilbud/tjenester

Ansatte skal ha god kjennskap til barns rettigheter og regelverk, og skal:

- Fange opp barn og unge som er pårørende.
- Kartlegge behovet deres for informasjon og oppfølging.

Gi informasjon og sikre at barn og unge får den oppfølging de har behov for.

[Barn som pårørende. Informasjon om ulike tiltak på kommunens nettsider.](#)

[Kommunal rutine: Barn som pårørende \(For ansatte\)](#) Vedlegg.

8 Støtte til familie og andre

Helse og omsorgstjenestene skal være forebyggende og bidra til å fremme helsen hos foreldre og andre pårørende som over tid har store omsorgsoppgaver og/eller belastninger. Dette gjelder både når pårørende bor sammen med brukeren og når brukeren bor for seg selv i egen bolig.

Pårørendes samlede omsorgsoppgaver, ressurser og belastninger skal kartlegges i forbindelse med tildeling av kommunale helse- og omsorgstjenester til brukeren.

I Gjesdal skal vi ha et spesielt fokus på familien som helhet.

8.1 Rutiner og tilgjengelige tilbud/tjenester

Ansatte skal ha god kjennskap til pårørendes rettigheter og regelverk, og skal:

- Kartlegge pårørendes behov for informasjon og oppfølging.
- Gi informasjon og sikre at pårørende får den oppfølging de har behov for.

[Oppfølging av pårørende. Informasjon om ulike tiltak på kommunens nettsider.](#) (Ikke aktiv)

På nettsiden finnes det oversikt over rutiner og ressurspersoner i de ulike avdelingene. Videre er det også en oversikt over viktige samarbeidsaktører og nyttige nettressurser.

9 Ethiske dilemma

Som det fremgår av [Veilederens kapittel 6](#), kan fagpersonell i møte med pårørende ofte havne i etiske dilemmaer. Derfor er det viktig å ha en bevissthet for hvordan en kan håndtere ulike situasjoner. Det kan være forebyggende, skape bedre tillit og dialog med pårørende når en kommer opp i et nytt dilemma. Av denne grunn bør det legges til rette for gode etiske refleksjoner.

Eksempel på etiske dilemmaer der pårørende er involvert kan være:

- ✓ Bruker gir ikke samtykke til at man kan kontakte pårørende. Likevel er det indikasjoner på at pårørende trenger støtte og veiledning i sin situasjon. Lovverket pålegger oss å ivareta pårørende uavhengig av brukers samtykke, men vi er bekymret for at det å kontakte dem vil føre til at relasjonen til bruker blir skadelidende.
- ✓ Tilfeller der pårørende til stadighet tar kontakt, og gjerne spør om forhold man ikke kan gå inn på av hensyn til taushetsplikt. I denne situasjonen ønsker man å støtte pårørende, men kan likevel ikke imøtekomme det som blir etterspurt.
- ✓ Når ungdom mellom 16 og 18 år ikke ønsker å involvere foreldrene i alvorlige helsespørsmål.

Regelverket har forrang foran andre hensyn og kunnskap om regelverket er en forutsetning for å håndtere dilemmaene. Andre forutsetninger for å håndtere dilemmaene er erfaring, fagkompetanse, kommunikasjonsferdigheter, evne til å oppnå tillit, og evne til å oppnå et samtykke. Etisk bevissthet og refleksjon hos helsepersonell kan forebygge konflikter, og gi nye perspektiver og løsninger når man opplever et dilemma.

9.1 Rutiner og tiltak i dag

- ✓ Nettverk for ressurspersoner for barneansvarlige.
- ✓ FuelBox brukes på personalmøter etc. for å sikre fokus på etisk refleksjon knyttet til pårørendearbeid.

10 Intern kompetanseheving

Gjesdal kommune skal sikre at alle ansatte som møter pårørende i sitt arbeid har god kunnskap og kompetanse på pårørendearbeid. Dette er til dels et lederansvar, og til dels ligger ansvaret hos den enkelte når det gjelder å holde seg oppdatert på gjeldende rutiner og endringer som vedtas i nasjonale veiledere og lovverk.

Pårørendestrategien vil i seg selv kunne benyttes av ansatte i kompetansehevingsøyemed, og er ment som en oversikt som peker videre mot konkrete verktøy og rutiner.

10.1 I Gjesdal kommune finnes følgende rutiner/tiltak

- ✓ Kompetanseplan for tjenesteområde Helse og velferd
- ✓ Fagdager
- ✓ Intern veiledning
- ✓ Internundervisning
- ✓ Nettverkssamarbeid